

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 36.

Lördagen den 6 September

1873.

Är panslavismen en fara för Europa?

Den ovanliga och öfverraskande hyllning för hvilken ryska rikets tronföljare icke länge sedan var föremål i den polska hufvudstaden har gifvit anledning till att åter upptaga den ofta och ifrigt behandlade frågan, hvad de slaviska folkrörelserna kunna betydja, och om icke den så kallade panslavismen i Rysslands hand kan blifva ett hot mot det vestra Europas frihet och civilisation. För oss små folk har denna fråga, såsom vi längre ned skola söka visa, ett alldeles särskildt intresse deri, att flere af de slaviska folken, och just de som hundit längst i odling, bestämdt vågra att uppgifva sitt språk och sin särskilda nationalitet, för att sammansmälta med hela den stora slaviska stammen. En kort återblick på den panslavistiska rörelsen kan således sägas omfatta icke allenast dess uppkomst och utveckling utan äfven dess afmatning och början till dess slut.

Panslavismen är, liksom nationalitetssträfvandet i allmänhet, ett helt modernt begrepp; Peter den Store och Katarina II drömde aldrig om något sådant. Dessa regenter sträckte sig med sina planer på ett ryskt verldsvälde icke längre än till det gamla byzantiska arvet vid Dardanellerna, och en tanke på att under en spira förena de olika slaviska stammarna skulle af dem hafva blifvit ausedd såsom en fullkomlig galenskap. Katarina undertecknade utan tvekan det fördrag som delade det gamla

slaviska konungariket Polen mellan dess tre segerrika fiender, och det ytterligare eventuella fördrag som i händelse af ett segerrikt fälttåg mot turkarne gaf hennes bundsförvandt Josef II Servien, Bosnien och Herzegovina med dessa länders slaviska befolkningar. Kejsar Alexander I omfattade med värma Greklands sak men brydde sig alldeles icke om de andra slaviska nationaliteterna under turkisk öfverhöghet. För grefve Nesselrode och czarens andra tyska rådgifvare syntes alla dessa slaviska befolkningar alldeles icke hafva existerat, och ändå utgjorde de, utom polackarne och ruthenerne i Galicien, 4 millioner czecker, som spelte en så vigtig rol i den europeiska civilisationens historia och i allting stodo långt framför ryssarne, nära 4 millioner serber, 2 mill. slovacker, 1½ mill. kroater och 1½ mill. slovener, alla under Österrikes spira, samt under turkiskt våld 3½ mill. serber och 4 millioner bulgarer. Alla dessa folk hade haft en mer eller mindre ärorik historia, och alla motsågo de med mer eller mindre lifliga förhoppningar en framtid, som skulle gifva dem ersättning för deras närvarande lidande och förödmjukelser.

Ehuru den heliga alliansens dagar ingalunda voro gynnsamma för nationalitetsbegreppet och politisk utveckling, hade de slaviska stammar som under Preussens och Österrikes fanor stridde med Napoleon vid

sin återkomst med sig några dunkla föreställningar om den frihet som, om än ofullkomligt, fann ett uttryck i den franska revolutionen. Men ingendera regeringen såg detta med några blida ögon, och de gjorde allt hvad de kunde för att undertrycka sådana sträfvanden; polackarnes germanisering i Preussen bedrefs lika outröttligt och obarmhertigt som czeckernas i Österrike, och efter julirevolutionen 1830 hade den tyska absolutismen blifvit drifven till en större ytterlighet än någonsin tillföre.

Vid denna tid föllo magyarerne i Ungern på den olyckliga tanken att till afvändande af sin egen hotande förtyckning så hastigt som möjligt undertrycka de slavoniska befolkningar som voro österrikiska undersåtar. Den magyariska rörelsen har i vårt fädernesland funnit större sympatier än den kanske noga räknadt förtjent, och man har icke nog tagit det våld i betraktande hvarmed en starkare befolkning försökte med sig införlifva en svagare. När den nya revolutionen 1848 utbröt, sökte de slavoniska folken i Österrike och Ungern till en början med lagliga medel motstå regeringens sträfvande att denationalisera dem, och de mötte sina herrars tvångsätgärder med passif motstånd. De ledande bland slaverna voro i sjelfva verket icke politiska utan litterära personer, som väl insågo orimligheten att försöka något aktift motstånd och ansågo det enda man för tillfället kunde göra vara att på poesiens och litteraturens väg väcka folkens nationalitetskänsla. Under dessa bemödanden kunde den sorgliga kontrasten mellan förr och nu icke undgå att falla dem i ögonen, och på samma gång de funno omöjligheten att göra något för det närvarande, sågo de hvilken helt annan ställning de slaviska folken skulle komma att intaga i världen, om de voro förenade i en massa, i stället för att vara splittrade, och i jembörelsevis obetydliga, sins emellan långt aflägsna grupper vara underkastade främmande lagar och beherskare. Målet var högt och väl värdt hvarje slavisk patriots ansträngningar.

En mängd betydande arbeten öfver de slaviska stammarnes historia och litteratur utgäfvos omkring 1830-talet, som voro väl beräknade på att lifva nationalitetskänslan, men mer än allt annat verkade i denna syftning Kollar's patriotiska poem *Slavy Deera*, Årans Dotter, hvare detta folks nu

varande lidanden och den förenade slavismens framtida triumf skildrades i glödande färger. De hemtade deraf uppmuntran att energiskt motsätta sig de försök som gjordes att germanisera och magyarisera dem, men på samma gång väcktes hos dem en obestämd längtan efter den ideella *Slaveeya*, denna »alla de slaviska folkens moder, hvars pligt det var att komma och församla alla sina förskingrade barn». Kollar's poem utkom 1832 och efterföljdes under de båda följande årtiondena af en stor mängd likartade skaldestycken, som, utan att bringa den slaviska idén till någon högre grad af klarhet, dock lifligt anslogo den slaviska befolkningens inbillning. Men de tyska och ungerska statsmännen blefvo oroliga, ty de sågo att rörelsen skulle kunna leda till upprättandet af ett ryskt välde, och detta ville de med alla möjliga medel motarbeta. De lefde i den föreställningen, som var helt och hållet gripen ur luften, att de södra och vestra slaverna icke allenast sympatiserade med Ryssland utan voro fullt beslutna att blifva ryska undersåtar. Menniskorna hafva i alla tider haft en stor fallenhet att gå i strid mot imaginära fiender; en sådan blef nu panslavismen, och den blef i regeringarnes händer en förevändning till politiskt förtryck och en mängd tvångsätgärder, hvarigenom de trodde sig kunna uppnå en kraftigare statsenhet. Många slaviska skriftställare tro ännu att panslavismen var ett hjärnsnöke, som föddes af den tyska absolutismens tunga tryck på folket, och att om de österrikiska och ungerska maktegande redan 1847 hade gjort de eftergifter åt de slaviska befolkningarna som följde 20 år senare, skulle dessa sannolikt hafva blifvit fullt belåtna, så att panslavismen skulle hafva sjelfdött innan den ännu fått tid att utveckla sig.

De österrikiska statsmännen följde olyckligtvis ett motsatt system och gjorde allt hvad de kunde för att undertrycka de slaviska nationalitetsrörelserna; pressen öfvervakades med misstänksam stränghet, de inflytelserikare slaviska presterna, skriftställarne och professorerna blefvo föremål för de häftigaste förföljelser, czeckernas barn blefvo tvungna att lära sig tyska språket, och det magyariska partiet med Kossuth i spetsen förfor lika hänsynslöst som någonsin tyskarne, hvarföre också de ungerska slaverna vände sig emot dem och reste sig i

massa för att försvara sina nationella rättigheter. De slavonska ledarne samman kallade i Prag 1848 en allmän slavisk kongress, dit hvarje stam skickade sina bästa män. Men modren Slaveeya's söner, som nu för första gången sågo sig församlade, förstodo icke hvarandra, och öfverläggningarna måste föras på ett främmande språk, som de alla hatade, det tyska.

Vi skola nu se huru alla dessa rörelser uppfattades af Rysslands då varande styrelse. Det var klart att Nikolaus icke kunde betrakta dem annat än såsom upprorsförsök mot den heliga alliansens grundsatser, hvilka han med hela sitt hjerta hade omfattat, och han, den ortodoxa grekiska kyrkans öfverhufvud, kunde väl icke heller betrakta de protestantiska czeckerna och slovakerna eller de katolska kroaterna och slovenerna bättre än såsom kätterska vanbördingar. För Turkiets slaviska undersåtar hade han intet idéelt deltagande; det var bättre att de finge förblifva okunnige och undertryckte, till dess att tiden vore kommen då de kunde helsa czaren såsom befriare och mottaga hans ortodoxt-ensväldiga ok, och Ryssland hatade alla särskilda nationalitetsbegrepp, hvilka endast kunde vara hinderliga för dess planer att försmälta alla sina undersåtar i en enda känsla af hängifvenhet för den rysk-grekiska kyrkan.

De mångfaldiga förföljelser och grymheter som serber och bulgarer under förra århundradet hade att lida af turkarne gifvo ryska regeringen välkomna tillfällen till inblandning, och czarerna måste opphörligt intervensera för att hindra de kristna kyrkornas fullkomliga förstöring. Turkarne förde bort all ting af värde och uppbrände de heliga böckerna, så att presterna måste så godt de kunde läsa texterna och bönerna ur minnet, till dess Ryssland ädelmodigt skänkte dem nya böcker, som voro tryckta på det gamla slavonska kyrkospråket, men med talrika ryska ändringar och förbättringar, hvilka småningom ingingo i de serbiska och bulgariska presternas samtalspråk. De österrikiska och ungerska statsmännens skarpsynthet undgingo ej dessa fint anlagda russifikationsförsök.

Vi hafva sett att det ryska kabinettet och hofvet icke i principen hade någon vänskap för den panslavistiska rörelsen, men det fans hos folket en omedveten instinkt, som

gjorde att den der ingalunda betraktades med oblida ögon. Det var redan af gammalt en stor mängd personer i Ryssland som trodde att vägen till Konstantinopel gick öfver Wien, och att den turkiska eröfningen skulle blifva ganska lätt, om Österrike först blifvit grundligt förödmjukadt. För detta parti var den slavonska entusiasmen i Ungern och Österrike ett löfte om maktutvidgning för Ryssland, men det fick under kejsar Nikolai stränga spira icke göra sig gällande, och det var snarare i trots af detta parti än med dess bifall, som Nikolaus, en ifrig hatare af allt hvad revolution hette, sände 100,000 man till Österrike för att qväfva den ungerska revolutionen. Möjligen räknade också czaren på den unga österrikiska kejsarens vänskap, när det en gång gälde för honom att bringa sina länge närda planer på Turkiet till utförande. Säkert är emellertid, att när de under Österrikes fana 1849 fäktande slaverna måste vika för de segrande magyarerne, helsade de czarens uppträdande med glädje och tacksamhet, och från den tiden voro de södra och vestra slaverna under några år väl stämda för en förening med Ryssland, till dess att utgången af Krimkriget på en gång förstörde deras illusioner om Rysslands styrka och ledde deras tankar i en motsatt strömfåra. De hade fått en klar insigt om det ryska väldets inre svaghet och på samma gång om rysarnes underlägsenhet i civilisation, som gjorde det omöjligt för slaverna att hos dem finna säkra och tillförlitliga ledare. Czeckerna beslöto nu med ens att på vänlig väg af Österrike utverka de nationella och politiska friheter som de eftersträfvade, på samma gång som de ungerska slaverna öfvergifvo sin gamla fiendlighet mot magyarerna, och förenade sig med dem för att göra de Schmerlingska helstatsplanerna motstånd. Bulgarerna och de öfriga slaverna hade likaledes insett hopplösheten i att vänta hjälp af Ryssland och nödvändigheten att lita på sig sjelfva. De sökte i stället utveckla sina egna hjälpmedel och göra sig delaktiga i den vesterländska civilisationen.

Icke annorlunda gick det i Serbien, hvars nationalförsamling tio år efter Parisfredens afslutande tvang deras furste Alexander Karageorgievics att afsäga sig regeringen till fördel för den landsflyktiga furst Milosch

Obrenovics, hvars dynasti med understöd af England allt sedan ifrigt bemödat sig att mot all främmande intervention upprätthålla så väl Serbiens som äfven det turkiska rikets oberoende. Den ottomanska portens integritet blef då, hvad den ännu i detta ögonblick är, den ledande grundsatzen för statsmännen både i Bukarest och Belgrad.

Denna sjelfständighetsrörelse undgick icke de ryska panslavisterna, hvilka under Alexander II:s mildare styrelse kunde med större frihet uti tidningar och tidskrifter diskutera sina angelägenheter. Partiet var likväl inom sig oense om medlen för uppnåendet af det gemensamma ändamålet. På eröfringskrig tänkte man icke vidare, men emedan de flesta slaviska folken bekänna sig till den ortodoxa grekiska kyrkan, hvars presterskap är rikt och mäktigt, och med hvars bistånd de möjligen skulle kunna i framtiden utverka sjelfva statens understöd för sina planer, byggde en del af partiet företrädesvis sina förhoppningar på den religiösa och litterära gemenskapen, hvilken skulle utvidgas och med all makt befästas. Men dissidenterna, *Starovierti* eller männen af den gamla tron, hvilka äfven ega stor rikedom och mycket inflytande men afsky den officiella statskyrkan, ville lika litet sluta sig till det ortodoxa partiet, de så kallade *slavofilerna*, som radikalerna och nihilisterna, hvilka bland den ryska ungdomen och de studerande vid universiteten hafva utomordentligt talrika anhängare. Alla dessa, som icke vilja hafva något med kyrkan att skaffa, måste nu se sig om efter något annat föreningsband, och de trodde sig finna det i språket och litteraturen; de ansågo, att om ryskan blefve af de öfriga slaviska stammarna antagen såsom officiell och kulturspråk, skulle den politiska sammansmältningen småningom komma af sig sjelf. Åter andra ville finna det sökta föreningsbandet i antagandet af en och samma socialistiska teori; de frågade lika litet efter litteratur som efter kyrka, men de mente att om hela det slaviska samhället afskaffade den enskilda jordegendomsbesittningen och antoge den ryska bykommunismen, så skulle unionen med Ryssland redan genom ett sådant steg vara tillvägabräckt.

Det är med de slaviska stammarna såsom med fransmännen: de hafva ingen aktning

för majoriteterna och kunna aldrig förmås att frivilligt underordna sig flertalets beslut. En samverkan är därför omöjlig mellan de sins emellan delade lägren af olika panslavister, och hvar och en går sin väg för sig. Slavofilerna sökte i början företrädesvis verka med penningar, som de riktigt utdelade till unga serber och bulgarer, för att förmå dem till att göra sina studier vid de ryska universiteten, hvarjemte de utgäfvö en hel mängd tidningar och ströskrifter. Men det gick här såsom öfver allt eljest i verlden, att tacksamheten för de undfångna välgeringarna uteblef, och många unga män, som på slavofilernas beaktad gjort sin uppfostran vid de ryska läroverken, lönade deras frikostighet med att vända de bildningens vapen som sålunda blifvit satta i deras händer mot slavofilerna sjelfva och deras sträfvanden.

En slavonsk författare, hr Mijatovics, har i en engelsk tidskrift anfört ett betecknande exempel på den frihet med hvilken slavofilerna behandla historien för sina syften. Några af partiets lärde män hafva sökt visa att Johan Huss hörde till den ortodoxa grekiska kyrkan, och att det var en ren händelse som gjorde att de öfriga czeckerne kommo att stanna utanför. Intill dess att denna tro 1869 sattes i omlopp, skall det icke hafva varit något ovanligt att höra ryssar påstå, att alla czeckerna voro ortodoxa greker, till dess att Johan Huss omvände dem med sina irrlärliga predikningar. När Palacki 1849 utgaf sin böhmiska historia, kunde de ryska kritikerna icke förlåta honom det påståendet att czeckerna voro katoliker allt intill Hussens dagar. År 1869 firades i Prag en fest, på den femhundraårsdagen af den böhmiska reformatorns födelsedag; vid middagen uppsteg en af slavofilernas deputerade och föreslog en skål för »den nationella slavonska kyrkan», dermed naturligtvis menande den grekisk-ortodoxa. Omkring samma tid innehöll den bekanta tidningen *Golos* flere artiklar, hvaruti visades huru nyttigt, och der till huru *ekonomiskt*, det skulle vara för czeckerna att återvända till »sina fäders tron», till den tro »som verkligen är alla slavonska folks nationella bekännelse». Dessa påstående hafva hos de vestra och södra slaverna naturligtvis endast mött ett rättvist åtlöje.

Äfven till serberna hafva slavofilerna ut-

sträckt sin omtanke och sina omvändelseförsök, hvartill de funno sig så mycket mer uppförade, som furst Mikael under sin landsflykt gifte sig med en prinsessa af det forna kungliga Hunyadska huset, en romersk katolik, och regenten sjelf, ehuru grekisk-ortodox, likväl ingalunda var bigott utan uppmuntrade flere protestantiska och katolska familjer till att inflytta i staten. Han gynnade för öfrigt i hög grad utvecklingen af Serbiens inhemska litteratur och understödde bland annat en maktpåliggande reform i rättskrifningen, hvarigenom en mängd ryska onyttiga bokstäver utkastades ur det serbiska skriftspråket. Slavofilerna aflåto med anledning af allt detta ett slags sändebref, undertecknad af deras inflytelserikaste män, hvari serberna på det mest bevekande förmanades att bevara den ortodoxa tron och de gamla plägsederna såsom sin ögonsten; men den ömsinta skrivelserna gjorde ett komplett fiasco.

Under det att slavofilerna på detta sätt förspilde sina krafter, voro de båda andra partierna ingalunda överksamma. De bulgarer och serber som i Ryssland egnade sig åt teologiska studier blefvo försäkrade att det var en absolut orimlighet för sådana små folk att försöka upprätthålla en själfständig inhemska litteratur, och att de följaktligen icke kunde göra något klokare än att antaga ryskan till litterärt språk. Premier gäfvos åt sådana studenter som försökte att skriva ryska artiklar, utan allt afseende på deras underhållighet. Medlemmar af det parti som kallades det unga Ryssland försökte samma sak med de serbiska, kroatiska och czeckiska studenter som de påträffade vid de tyska universiteten, och de förestälde dem att om de skrefve på ryska, skulle de hafva en publik af 80 millioner människor i stället för en, två eller högst fyra. Härtill svarade de unga czeckerna, att de redan hade flere läsare på sitt eget språk, till hvilkas gamla och rika litteratur de hänvisade, än de någonsin kunde få, om de skrefve sina arbeten på ryska. Serberna, hvilkas litteratur ännu är i sin barndom, erinrade endast, att om de ville förstås af sina landsmän, för hvilka ryskan är ett helt och hållet främmande tungomål, måste de äfven skriva på deras språk.

Om den stora etnografiska utställningen i Moskva 1869 innehöllo våra svenska tidningar på den tiden så utförliga berättel-

ser att vi derom kunna fatta oss i största korthet: vi erinra endast att ändamålet uttryckligen angafs såsom blott och bart vetenskapligt, och endast på denna grund beslöto de södra och vestra slaverna att der låta representera sig. Mottagandet var präktigt och väl beräknadt på att gifva dessa enkla och vid sina hemländers torftighet vana män ett högt begrepp om Rysslands makt och storhet; kejsar Alexander sjelf inbjöd vänligt sina »slaviska bröder» till sitt hof, och ombudens resa från Moskva till Petersburg var ett verkligt triumftåg.

Kongressen var likväl icke förr slutad, än åtskilliga missljud läto förnimma sig, hvilka ingen rysk artighet eller gästfrihet lyckades öfverrösta. Polackarne voro den enda slaviska nation som icke sändt några ombud, och czeckerna, som icke kunde vägra sina sympatier åt den tappreste, om ock politiskt oförståndigaste af alla stammarna i den slaviska folkfamiljen, vågade genom sin representant, dr Rieger, uttrycka sin förhoppning om en snar försoning mellan ryssar och polackar. Men ehuru fogligt och väl han lade sina ord, uppväckte de bland de ortodoxa ryssarne en storm af ovilja, och äfven de mest framstående och högst värderade ryska vetenskapsmännen gäfvos i bittra och hatfulla uttryck endast allt för tidigt till känna, huru starka sympatier general Muravieffs politik i Polen hade hos alla ryssar, de okunnigaste likväl som de högst bildade. Men denna obehagliga tilldragelse var icke ensam i sitt slag. När sammankomsten led mot sitt slut, och ryssarne trodde att de med säkerhet kunde räkna på ett varaktigt intryck hos de deputerade af de lysande festerna och de lika slösade försäkringarna om »broderlig kärlek», ryckte en af deras litterära chefer i ett passande ögonblick fram med förslaget till en resolution, af det innehåll att det vore af yttersta vikt för de slaviska folkens välfärd att de för alla sina vetenskapliga och litterära behof antoge ett gemensamt språk. En bulgar, som var uppfostrad och bosatt i Ryssland, uppsteg för att understödja motionen, med den tydligare formulerade förklaringen att det vore af vikt för de slaviska nationerna att antaga ryskan till sitt kulturspråk. Detta förslag kom som ett iskallt bad öfver de deputerades entusiasm. Czeckerna gäfvos ett undvikande svar, dock voro deras ord

omsorgsfullt afvägda, så att de på intet vis skulle kunna tydas såsom ett instämmande. Serberna förklarade deremot rent ut att de icke kunde gå in på framställningen, emedan de ansågo det af största vigt att hvarje gren af bildning skulle blifva spridd hos hvarje af de slaviska stammarna, och detta kunde endast ske på hvarje stams eget språk. De funno sig således nödsakade att afböja motionen.

Serberna gäfvö med denna manliga förklaring en lärdom åt de små folken, hvilken icke bör gå för dem förlorad. Det kan vara smickrande för en litteratör eller en publicist att tro sig skriva för en dubbelt så stor publik som den vanliga, men han kommer i verkligheten aldrig att göra det, ty om två eller flere folk amalgamera sina språk, blir det ju så många flere konkurrenser om dem som läsa, och man må icke tro att de seuares antal kan förökas öfver en viss gräns. Holländarne hafva begripit den saken till fullo och med allvar afvisat alla inbjudningar att uppgå i den stora tyska kulturen. Det fins i vårt fädernesland personer som drömma om en »fälles» skandinavisk nationalitet och litteratur, kanske också i framtiden ett skandinaviskt språk. Ett större misstag kan icke begås än att arbeta på någon sådan komposition: det vore att afskära hvardera nationens andliga vingsenor, och något sådant skall folkens sunda instinkt aldrig heller tillåta.

För att återvända till Moskva-kongressen, kan det icke nekas, att många politiska män i vestra Europa låtit skrämra sig af det panslavistiska spöket, men å andra sidan hafva lika många intelligenta slaver betraktat den såsom fantomets siste lifsgnista. Representanterna återvände hem mycket förtjuste öfver den ryska gästfriheten: czeckerna hade sin lilla glädje af att erfara det bekymmer som deras deltagande i mötet väckt hos deras tyska beherskare; de ungerska serberna och kroaterna, som ännu icke uppgjort sina räkningar med regeringen i Buda-Pesth, funno det väl också icke så ledsamt att skaffa magyarerna några sömnlösa nätter. Men nu veta de södra och vestra slaverna mycket väl meningen med de ryska artigheterna och äro vida mindre än förr tillgängliga för några svärmiska enhetsdrömmar. De ryska slavo-

filerna utmärkas af dem nu öfver allt i vester och söder såsom centralister, medan de sjelfva kalla sig federalister. Särskildt hafva czeckerna genom sina bästa män uttalat den satsen att panslavism är liktydig med paurussism; men czeckerna vilja aldrig hafva någon annan nationalitet, något annat språk, än sin egen: de vilja vara sina egna herrar och icke blifva ryska undersåtar. Från Serbien uttalas en ungefär lika lydande dödsdom öfver panslavismen.

Sedan det fransk-tyska kriget hafva de ryska panslavisterna börjat resonera på ett nytt sätt och bortkasta det gamla argumentet om broderskärleken, för att så mycket mer tala om den historiska nödvändigheten. Det är oundgängligt, det är ett öde, säga de, att alla de små staterna måste uppgå i de stora, emedan endast de senare kunna bevara sin politiska position; det är försynen sjelf som leder de slaviska stammarna att äfven mot deras vilja förena sig med Ryssland. De måste antingen blifva tyskar eller ryssar: de tre sista årens historia lemna dem intet annat alternativ. För det slaviska lynnet saknar denna hänsyftning på ödet hvarken sin styrka eller sitt behag. Om de äro dömda att förlora sin nationalitet, så är det väl klart att de icke kunna sammansmälta med ett folk som från urminnes tider varit deras fiende, och som ännu gör allt hvad det kan för att förödmjuka och förtrycka dem.

Men de södra och östra slaverna hafva ännu icke öfvertygat sig att stunden för detta val är kommen, och de tro ännu på möjligheten att bevara sin nationella sjelfständighet, hvilken de göra allt för att upphöja och befästa. Det är Tysklands sak att deri bistå dem och på detta sätt befästa sina gränser mot den östra graunen. För oss här i Sverige kan det vara lika viktigt att czecker, slavoner, polackar och kroater af sina tyska och magyariska herrar erhålla den politiska frihet hvilken de för sitt nationella bestånd behöfva, som att Danmark återfår de slesvigiska distrikten. Vi erkänna vår glömska att icke, lik en stor samtida, hafva gjort dessa våra fordringar gällande i Europas råd, och det vid äfventyr af något riktigt häpnadsväckande; men kanske våra läsare tycka att det gör det samma, och deri hafva de kanske icke så orätt.

Litteratur.

Doktor Märten Luthers Lilla Katekes med kort Utveckling. (Underdånigt förslag utarbetadt och öfversedt af dertill i Näder utsedde komiterade). Linköping, C. J. Ridderstad, 1873. Pris 75 öre.

Doktor Märten Luthers Lilla Katekes med korta förklaringar och tillägg. Försök af S. H. Wagenius, seminariirektor. Hernösand J. A. Johansson 1873. Pris 25 öre.

Öfver Nya katekesen, i underdånigt förslag till allmän granskning utgifven. Betänkande af J. M. Almqvist. Jönköping 1873, C. J. Lundgrens enka. Pris 25 öre.

Om en lärobok för den första religionsundervisningen, afsedd att efter statsmakternas förordnande begagnas såsom en officiell norm icke blott i folkskolorna, vid hushörsen och så ofta det eljest åligger presten att taga kännedom och yttra sig om sina sockenbarus kristendoms-kunskap, utan äfven såsom sjelfva kärnan i konfirmationsundervisningen och följaktligen en uppbyggelsebok, ett *vade mecum*, för hela lifvet — om en sådan bok endast finge och borde bedömmas efter den dogmatiska händighet hvarmed den blifvit efter beställning förfärdigad, den noggrannhet hvarmed alla vinklar och bestämmingar blifvit passade efter den officiella andliga rikslikare som kallas *symbolum*, och jemnheten i den stilistiska fernissa hvarmed konststycket blifvit slutligen öfverdraget; då skulle vi visst icke våga att till bedömande upptaga ett verk sådant som komiterades katekesförslag, utfördt af högt ansedda teologer, som blifvit dertill af kongl. maj:ts regering enkom utvalde, granskadt af landets alla ecklesiastiska myndigheter och derefter å nyo omarbetadt, samt i afseende på sina teoretiska och praktiska förtjenster försedt med så ypperliga intyg, att de måste öfverrösta alla inkast af dem som icke äro några teologiska fackmän, och ännu mindre några kyrkliga auktoriteter. I den underdåniga skrifvelse af 1868 års kyrkomöte som gifvit anledning till förslaget heter det, att många så väl elementarläroverkens som kyrkans lärare hyste i afseende på ungdomens religionsundervisning den åsigt — *hvilken säkerligen äfven inom församlingarna räknade många anhängare* — att vår tro och ur skriften hemtade bekän-nelse borde i en ny katekes på ett fullständigt sätt i korthet sammanfattas. Den nu gällande lärobokens brister vore mera än

tillräckligt kända och härrörde i väsentlig mon från sjelfva grunderna för dess upp-ställning. — Uppgiften vore att erhålla en lärobok, uti hvilken den kristliga bekännel-seus viktigaste lärosatser funnes ordnade under de motsvarande styckena af Luthers lilla katekes, och innehållande dels en ut-veckling af det viktigaste i denna kärnskrift, och dels ett behöfligt tillägg af åtskilliga hufvudsanningar, jemte de till hvarje sär-skild läropunkt hörande bekräftelserna ur den Heliga skrift, samt sålunda i stället för en mindre och en större lärobok uti en enda sammanfatta den egentliga didaktiska grundvalen för barnets kristendoms-kunskap. Kyrkomötet, som icke ville ingå i detaljerna af de föreslagna medlen för erhållandet af en sådan lärobok utan öfverlät allt detta åt kongl. maj:t, inskränkte sig till en enkel anhållan om utarbetande af »en katekes, i syfte att denna, på samma gång den sättes i nära sammanhang med Luthers lilla kate-kes, erhåller enkelhet och bestämdhet, och *derjemte blifver så kort, att den blott kom-mer att innehålla de nödigaste förklaringar och tillägg till den lutherska katekesen*».

Den strid som för närvarande råder mellan de båda hufvudpartierna inom kyrkan, hvilka vi i vårt förra nummer betecknade såsom det liberala och det konfessionella, har egentligen koncentrerat sig omkring de så kallade *församlingsböckerna*, kyrkohandbo-ken, psalmboken och katekesen. De som vid tolkningen af de bibliska böckerna vilja gifva förnuftet och den vetenskapliga forsk-ningen ett större utrymme finna de nu begagnade böckerna i allmänhet, om också icke i alla enskildheterna, tillfredsställande och öfverensstämmande med det kyrkliga medvetandet, hvaremot det motsatta partiet, som strängt fasthänger vid de symboliska böckerna såsom den kristna lärans enda riktiga uttryck, mer eller mindre häftigt ut-dömmar dem såsom neologiska d. v. s. ny-läriga skapelser, fostrade af den inverkan som det adertonde seklets så kallade upp-lysningslitteratur utöfvade på det allmänna tänkesättet i början af det nittonde. Det synes vara alldeles otvifvelaktigt, att för dem som omfatta dessa åsikter gälla de i början och medlet af femtonhundratalet affattade symboliska böckerna icke såsom ett uttryck

af den tideos sätt att uppfatta de bibliska skrifternas innehåll, utan såsom en ovillkorlig och för all framtid bindande sammanfattning af den gudomliga uppenbarelsen. Att den bibelöfversättning hvarpå reformatorerna grundade sin dogmbyggnad i många viktiga punkter var felaktig, och icke kunde vara annat med det ofullkomliga skick hvori språkforskningen och de hermeneutiska hjälpetenskaperna den tiden befunno sig, tyckes icke ingå i dessa personers föreställning: Augsburgiska bekännelsen och Luther hafva för dem samma osviktliga auktoritet som vulgatan och konciliernas beslut, det sista vatikanska deri inbegripet, hafva för katolikerna.

Om de män som vid seklets början fingo i uppdrag att omarbete den gamla Svebilska katekesförklaringen, och bland hvilka den berömda Samuel Ödman stod i främsta rummet, yttrar dr Almqvist i den lilla skrift som ligger framför oss, att de voro allesamman »män, som intaga ett frejdadt rum inom Svenska kyrkan i den teologiska vetenskapen och kunna tåla jemförelse med senare tiders komiterade». Detta omdöme torde icke kunna jäfvas. Och likväl har senare tiders ortodoxi, dertill manad och påtryckt af den norrländska pietismen, mer och mer stämplat dessa män såsom rationalister, semipelagianer och till och med pelagianer. »Deras neologi», säger den nyss citerade lärde och vördnadsvärde kyrkoläraren, »bestod helt enkelt deri, att de, för att återföra kyrkans lära till de tre första seklers kristendom, slöto sig närmare till skriften än till de symboliska böckerna, och deras semipelagianism delar ej mindre af seklets upplysta tänkesätt än af de flesta homiletiska författare med J. O. Wallin i spetsen, ehuru äfven denne ovanlige man stämplas såsom pelagian för sitt påstående att människan kan, bör och måste medverka till sin omvändelse, frälsning och salighet.»

Det ser ut såsom om den frihet med hvilken vår tids forskning ransakar de gudomliga och menckliga tingen väckt bestörtning och ängslan hos en stor del personer, att människan skulle förvisa Gud och hans rike ur världen. I denna ytterliga oro för verkningarna af andens frihet synes man icke kunna finna något annat ankarfäste än en blind tro på en konstgjord auktoritet. I närmaste öfverensstämmelse med den påfliga ofelbarhetsläran hafva äfven

vår tids protestanter sökt sig en ofelbar påfve, icke i sjelfva bibeln, såsom de förmena eller föregifva, utan i sextonde århundradets bekännelseskriter, hvilkas tolkning af bibeln de vilja upphöja till en för alla tider fastställd norm. Vore denna åsigt riktig och detta anspråk befogadt, så kunde den ofta framslungade anklagelsen mot de nya böckernas irlärlighet svårligen bestridas, ty deras värde för det stora flertalet af den sveuska kyrkans medlemmar och, såsom vi älska att tro, äfven för det öfvervägande antalet af dess presterskap, ligger just deri att deras författare satt hvad de efter bästa insigt trott vara Nya testamentets anda, öfver symbolernas ensidiga bokstafsmening. Då nu kyrkomötet har att yttra sig öfver det förslag till ny katekes som blifvit på regeringens tillskyndande utarbetadt och af kongl. maj:t för det samma framlagd, så skulle det följaktligen icke kunna ens komma i fråga att pröfva dess skriftenlighet, utan endast dess »bekännelsetrohet», och i detta senare afseende lärer det väl knappast lemna rum för många anmärkningar.

Det är emellertid icke omöjligt att förslaget äfven ur denna synpunkt kan komma att underkastas en pröfning, till och med af allvarsam art, men då vi icke hafva någon önskan eller något anspråk på att blanda oss i den dogmatiska diskussionen, skola vi icke vidare sysselsätta oss med denna sida af saken, än att vi åter anföra några ord af dr Almqvist, hvilka här synas hafva tillämplighet. »För den oinvigde», säger han, »synes vår tids pietism och ortodoxism arbeta på människans förkrossande. Om de än betrakta hvarandra med misstro, hafva de ändock flere beröringspunkter. Om pietismen gör syndaförlåtelsen oberoende så väl af tron som af bättringen, så fränkännes menniskan af båda all handlingskraft, alla i Guds ord åt henne bevarade andliga förmögenheter, för att förödmjuka hennes sinne till att emottaga rättfärdiggörelsen, friskänkt af nåd utan gerningar, liksom skulle menniskan ännu, såsom i reformationstidehvarvet, hysa en dåraktig inbillning om någon sin moraliska förträfflighet och derpå grunda anspråk inför en helig Gud. Denna dogm utgör emellertid lutheranismens upphöjda skriftenliga grundprincip, men denna rättfärdiggörelse låta komiterade i sitt nya förslag (139de frågan) liksom pietisterna bestå deri, att Gud tillräknar menniskan Kristi

rättfärdighet. *Detta är icke Pauli rättfärdiggörelselära*, som förkunnar, att tron räknas menniskan till rättfärdighet af nåd för Kristi skull, *ej heller den evangelisk-lutherska bekännelsens*, som lärer att människorna af nåd rättfärdiggöras genom tron på den återlösning som i Christo skedd är (gratis justificatur propter Christum per fidem). Det är ingen rationalist eller otrosmänniska som uttalar dessa ord, utan en teologie doktor och högt ansedd kyrkoherde, som utom annan hedrande verksamhet i mer än fyratio år innehaft ett betydande pastorat, utan att någon, så vidt det är oss bekant, hittills anklagat honom för irlärlighet.

Men det gifves äfven en annan synpunkt, ur hvilken en för hela allmänheten afsedd handbok för religionsundervisningen måste betraktas, nemligen sedlighetens, stilens och den pedagogiska anordningens. Det är ur denna synpunkt vi här önska upptaga komiterades arbete till ett närmare betraktande.

Det torde icke kunna nekas af någon, som sysselsatt sig med eller tänkt öfver undervisningsfrågor, att Luthers lilla katekes är såsom lärobok för barn ingalunda lätt begriplig. Det skulle hafva varit mer än underligt, om den ständigt vapenklädde stridskämpen skulle hafva talat ett språk fullt fattligt för späda sinnen flere århundraden efter den upprörda tid i hvilken han lefde och verkade. För honom gälde det framför allt att formulera lärobegreppet och gifva det stadga, och han utförde denna svåra uppgift under ständig kamp med ett oformadt och gensträfvigt språk. Det har ofta förekommit oss oförklarligt, att man satt denna skrift i händerna på de späda barnen, i stället för att med den samma afsluta den egentliga religionsundervisningen, t. ex. såsom en sammanfattning och kodifikation af den kristendoms-kunskap som är villkor för konfirmationen och tillträdet till nattvarden. I en sådan mening och med en sådan användning skulle Luthers lilla katekes ännu kunna behandlas såsom en af vår kyrkas bekännelseskriter, ehuru den allt sedan 1809 icke formligt tillhör deras antal. Vi fråga, hvilken sex-, sju- eller åtta-åring äfven med ganska hjälpliga begreppsförmögenheter kan fatta förklaringarna öfver trons artiklar, för att icke tala om de båda sista hufvudstyckena. Komiterade antyda i sin underdåniga skrifvelse, att det är i detal-

jerna mer än i det hela som Luther ådagalagt sitt verkliga mästerskap, och deri gifva vi dem gerna rätt; förmågan att bestämma och koncentrera är onekligen beundransvärd, men i samma mon blifva äfven de långa och med dogmatiska bestämningar hårdt lastade perioderna svårare att fattas af ett barns förstånd och bevaras i dess minne. Komitén erkänner tyst denna svårfattlighet, i det hon upplöst och sönderdelat de lutherska styckena, så att en stor del af deras arbete endast är en smulning af lilla katekesen, hvars termer derunder blifvit ordagrant begagnade. Detta sätt att gå till väga kan vara en formel lättnad, men denna mekaniska sönderdelning synes oss väl kunna öfverlemnas åt läraren, då denne i alla fall måste gifva sakförklaringarna och göra den praktiska tillämpningen på lifvet och lefvernet, hvarifrån komiterade synas hafva gjort till grundsats att sorgfälligt afhålla sig. Med detta uppställningssätt, och med den tekniska fulländning som komitén sökt gifva åt sitt arbete, har den af kyrkomötet så mycket eftersträfvade kortheten icke blifvit uppnådd, ty komitéförslaget innehåller 260 frågor och svar, endast 110 mindre än den Svebilindblomska katekesen, och reduktionen i omfång inskränker sig till endast en fjerdedel. Den olägenhet hvilken man med den nya läroboken velat afhjelpa, nemligen tillvaron af två läroböcker, en mindre och en större, kvarstår i det närmaste oförändrad, ty komiterades »korta utveckling» är lika mycket en från Luthers lilla katekes afskild lärobok som någonsin den Svebilindblomska förklaringen; också har en af de komiterade, professor Hultkrantz, reserverat sig mot uppställningen, och yrkat att de lutherska styckena skulle i sjelfva utvecklingen införas och med dem förenas till en enda lärobok. Det är efter denna plan som rektor Wagenius utarbetat sitt lilla försök i endast 149 korta frågor och svar, med utelemnande af alla bibelspråk. Oss har detta lilla utkast mycket tilltalat genom sin enkelhet och sitt begripliga språk, men då svaren äro väsentligen anförda efter Lindblom, endast nödortfigt förbättrade, så är det troligt att den konfessionalistiska sidan häri endast skall finna en försämring af den nu varande större katekesen. För egen del kunna vi ej annat än önska, att detta utkast blir allmänt känt och föremål för all den uppmärksamhet det förtjenar.

Andamälsenligheten af att införa bibelspråk under styckena såsom *dicta probantia* eller bestyrkande utsagor kan af flere anledningar dragas i tvifvelsmål. Redan af pedagogiska skäl synes oss denna anordning böra undvikas. Om barnet af sig sjelft kan ur minnet anföra ett bibelspråk såsom stöd för ett svar, blir det en bevisning som har värde, men svårligen om detta såsom en lexa utifrån lägges det samma i munnen. Mot utanläsning af ett mindre antal väl valda bibliska språk hafva vi ingen ting att invända, men detta sker lättare i förening med den kursiva läsningen af bibeln, eller med inlärandet af lexorna i den bibliska historien, än i sammanhang med katekesvaren, till hvilka de ofta stå i ett ganska godtyckligt förhållande. Under svaret på frågan huru Guds namn missbrukas finner man bland andra detta språk ur Jak. 3, 10: »Af samma mun går pris och banner. Det bör icke, mina bröder, så vara.» Aposteln talar här uttryckligen om välsignelser eller förbannelser mot menniskor, och hans förmaning har ensamt afseende på kärleken till vår nästa. Hvad sammanhang med det som i femte budet förbjödes har väl önskan i 1 Pet. 4: 15, att ingen i församlingen måtte behöfva lida såsom mördare eller ogerningsman, utan, om lidande skall öfvergå honom, det då må vara martyrens? Under uppräknigen af de skyldigheter mot oss sjelfva som i femte budet innehållas, att väl bevara och vårda vårt organiska lif o. s. v., läses Jesu varning till sin tids menniskor hos Luk. 21: 34, att icke under sinlig vällefnad eller utkomstbekymmer låta sig öfverraskas af den yttersta dagen. Till bekräftelse på Andra artikelns mer än vanskliga lära om Kristi nedstigande till helvetet anföres det enda ställe i hela Nya testamentet der det förmäles något om denna handling, hvilken Frälsaren enligt dogmatiken och komitén skulle hafva företagit, »på det han skulle der visa sig hafva öfvervunnit döden och all djefvulens makt». I 1 Pet. 3: 19 står likväl ingen ting om något sådant öfvervinnande, utan endast att Kristus, lefvande gjord i Andan, gick bort och predikade för de fängslade andarna, hvilka betett sig såsom otrogna, när Gud förkunnade människoslägtets undergång genom syndaflo den, ur hvilken endast Noach med sitt husfolk frälstes. Frågan 65, hvars stilistiska formulering förekommer oss sär-

deles konstig och för ett spädt förstånd mer än önskligt invecklad, lyder: »Hvad är nu lagens *högsta* fordran med afseende på *både* vårt hjerta och vårt lefverne?» (kursiveringen är naturligtvis vår.) Och derpå svaras: »Lagen fordrar, att vi till hjerta och lefverne skole vara fria från all synd och helige såsom Gud är helig.» Man ledes af frågans konstruktion till den föreställningen, att lagen har graderade fordringar och låter pruta med sig. Såsom ett *dictum probans* till denna fordran på absolut och gudomlig helighet, hvilken vi hafva svårt att återfinna i den mosaiska berättelsen om lagens förkunnande, anföres stället 1 Tim. 1: 5: »Hufvudsumman af budet är kärleken af ett rent hjerta och af ett godt samvete och af en oskrymd tro.» Men det här omtalade budet är ingen ting annat än den *tillsägelse* som Timotheus på apostelns befallning skulle gifva vissa personer i Efesus, att icke förkunna främmande lära, befatta sig med sqvaller o. s. v.; och denna helt speciella anmodan har genom en felaktig öfversättning blifvit upphöjd till Guds egen lag. Många andra exempel skulle kunna anföras. Men det fins ännu ett skäl, som synes oss starkare än allt annat tala mot den ofvannämnda anordningen. Om det är en sanning, såsom dr Almqvist säger i den föreliggande skriften, att den evangelisk-protestantiska kyrkans trosbekännelse »aldrig af stiftaren sjelf blifvit afsedd att utöfva något inflytande i annan mening än såsom intyg och bevis på, huru de heliga sanningarna på hans tid blifvit fattade och förklarade, utan att andra tider af dem skulle bindas», så torde det i ännu vidsträcktare mån böra erkännas, att stiftaren af hela den kristna religionen aldrig afsåg att grunda ett dogmatiskt system eller för detta ändamål dikterade några formler, på hvilka andra skulle kunna uppföra en sådan dogmbyggnad. Hade detta varit hans afsigt, skulle försyren tvifvelsutän, menskligt att dömma, hafva sört för att hans ord blifvit i deras ursprungliga lydelse åt menskligheten bevarade, och icke såsom nu endast återgifna i öfversättningar på ett främmande språk, så till hela sin natur afvikande från arten af det han sjelf talade, att ett ordagrant återgifvande af hans uttryck nästan är otänkbart. Vi hafva ingen anledning att tvifla derom att hans tanke och mening blifvit

riktigt uppfattade, men derföre är det för oss af vigt att icke lösrycka enskilda uttryck ur deras sammanhang, hvarigenom den dogmbyggande mensklige instinkten så lätt frestas att i dem inlägga något af sina egna funder. Det samma gäller, ehuru i mindre grad, de apostoliska skrifterna, och Paulus, som fått släppa till det mesta materialet för den teologiska lärdomen i reformationstidehvarfvet, skulle säkert, om han uppstode ibland oss, vara den förste att protestera mot några af de läror som blifvit deducerade ur enstaka rader i hans epistlar. Vi vilja dermed icke förneka den stora tröst och välsignelse ett bevarande i minnet af särskilda bibelspråk kan för den till egen eftertanke uppvuxna menniskan medföra under lifvets mångfaldiga skiften, men att i barnaundervisningen använda dem såsom tesar och teoretiska lärosatser, synes oss knappast rätt öfverensstämmande med deras höga ändamål.

Komiterade förklara i den underdåniga skrifvelse som åtföljer förslaget, att församlingsläroboken bör innehålla de viktigaste lärosatserna och genom deras behöriga ordnande angifva en fast ledning för den fullständigare undervisningen, men att den praktiska användningen och tillämpningen i allmänhet icke tillhör läroboken utan har sin plats i lärarens muntliga framställning. Vi kunna icke ogilla grundsatsen i sig själf, men det förefaller oss, att den blifvit genomförd med onödig hårdhet, och att komiterade derigenom betagit sitt arbete ett värde såsom uppbyggelsemedel, hvilket icke skulle hafva synnerligt inkräktat på utrymmet, om de många obehöfliga och tröttande upprepningarna af frågan i svaret blifvit utelemnade, hvilka dess utom hafva den olägenheten att lägga hyende under vanan vid en tanklös utanläsning. Genom sträfvet efter bestämd formulering har hela framställningen fått en knapphet och snäphet, som faller hjert i ögonen bredvid den lindblomska katekesens breda men innerliga hjertlighet.

Om de odöpta barnens öde efter döden har komiterades förslag intet trösteord åt bekymrade föräldrar; enligt Augsburgiska bekännelsen äro de hemfallne åt fördömmelsen, och den beskedliga försäkringen hos Lindblom om motsatsen har också blifvit utkastad. Likaledes saknas den lindblomska erinringen att om nattvardens begående

på vissa tider icke gifves några föreskrifter, utan att det bör vara beroende af den troendes eget inre behof. En annan fråga i lindblomska katekesen, som äfven blifvit förbigången, är den, om barn äro skyldiga att i allt lyda sina föräldrar, hvarpå svaras, att denna lydriad icke får utsträckas till det som strider mot Guds bud och samvetet. Anvisningen är ej utan sin praktiska betydelse, ty efter den stränga schartauanismen är det den andliga ledaren som ensam pröfvar hvad som är Guds och samvetets lag, och det skulle vara en syndig förmätenhet hos skriftebarnet, om det i sådana ting tilläte sig någon egen pröfning.

Definitionerna äro till ytterlighet begränsade, och det genomskymtar öfver allt en tyst polemik mot pelagianismen, som var naturlig på Luthers tid, men som i vår icke tyckes hafva någon annan mening än att tillrättavisa »neologien». »Lagen är den del af Guds ord som lärar oss huru vårt hjerta och vårt lefverne skola vara beskaffade»; lefvernet har blifvit stäldt i sista rummet, och det gick icke an att låta lagen, såsom hos Lindblom, lära oss hvad vi skola göra och icke göra. Att frukta Gud vill endast säga att *rädas* för honom (se fr. 17 och flerstädes). »I Guds tredje bud förbjödes att förakta predikan och Guds ord», men icke ett ord nämnes om att genom lastbart och förargelseväckande lefverne ohelga denna dag, utom att ordningen mellan den mensklige predikan och det gudomliga ordet förekommer något anmärkningsvärd.

Med »nästan» menas »hvar och en menskiska, men i synnerhet den som jag i kärleken kan tjena»; den tekniska termen är icke mycket tydlig; åtminstone lärde Kristus själf ingen sådan distinktion. »Synd är allt det som strider mot Guds heliga vilja, *hvilken är uppenbarad i lagen*»; men den lag som är gifven i våra samveten, har synden dermed ingen ting att göra? »Lagen skall lära oss känna och ångra vår synd samt drifver oss till Kristus, som *uppfyllt lagen i vårt ställe*, och gifver sin rättfärdighet samt kraft till lydriad för lagen åt hvar och en som tror». Intet ord nämnes om *det* Guds beläte hvaraf menniskan, äfven efter den ortodoxa protestantiska teologien, ännu är i besittning; det säges endast att hon genom syndafallet förlorade det »och blef *andeligen blind, ohelig och osalig, underkastad förgängelsen samt skyldig till*

evig fördömsel». Sådant är det begrepp om »skapelsens krona», som skall inplantas i det späda sinnet, och i ett af de bifogade språken läres det, att själfva marken är för människans skull lastad med förbannelser.

Kan denna onaturliga traktan att, så att säga, »usla ut» det främsta af Guds skapade verk på jorden hafva någon annan följd än att förlama och tillintetgöra alla våra sedliga förmögenheter? Men det är sant: vi hafva ju inga anlag för hvad godt är, och det är efter konfessionalismen en hedendom och en hädelse att älska och försöka utöfva dygden för hennes egen skull. Helgelsen är »den Helige andes verk i våra hjertan, hvarigenom han gör oss delaktiga af den frälsning, som Jesus Kristus åt oss förvärfvat.» Ur helgelseprocessen har således blifvit utstruken den förbättring till förstånd, vilja och lefverne, hvilken den lindblomska katekesen lärar vara frukten af den Helige andes verkningar. Den sanna ångren öfver synden hafva vi, »när vi sörja icke blott öfver syndens följder, utan öfver själfva synden, af hjertat bekänna synden samt innerligt längta att blifva från synden befriade». Sjelfva namnet »synd» synes här vara så heligt, att det måste fem gånger upprepas på fyra rader i stället för att efter språkets vanliga fordringar på fyra ställen ersättas med ett pronomen. Men vi fästa oss icke nu vid stilen utan dervid att det allvarliga bättringsbeslutet blifvit utgallradt. Huru mycket mera evangeliskt förekommer ej löftet i Ordspr. 28, 13: »Den sin missgerning nekar, honom går det icke väl, men den henne bekänner och öfvergifver, han skall få barmhertighet». Ut i en rätt tro på Kristus ingår icke mer hogen och kraften att göra Guds vilja, utan endast »att vi med hjertats begär omfatta Kristus såsom vår frälsare och på honom allena grunda vårt hopp om syndernas förlåtelse, lif och salighet». Vi träffa nyss före detta stycke en fråga (138), hvars tekniskt-konstmässiga stilisering redan gör den i hög grad anmärkningsvärd. »Hvaraf beror framgången af nådens verk hos den kallade människan?» Men svaret är ännu anmärkningsvärdare: »Den beror deraf, att människan låter sig af den kallande nåden föra till ett rätt bruk af Guds ord och icke motstår Guds andes verksamhet i hennes hjerta.» Denna människans passiva hållning i förhållande till hennes omvändelse är ett af grunddragen i den

konfessionalistiska kristendomen: hon är en död, inert massa, som icke kan röra sig, ehuru hon ändå säges kunna göra motstånd; jesuiternas *perinde ac cadaver* i fråga om lydnaden är då långt menskligare. Men nu säga Luther och komitén, att ingen kan tro på Kristus, utan att den Helige ande *gifver* oss tron, och huru går det då med de människor som aldrig i sitt hjerta försport denna speciella gåfva, och erfarenheten säger oss, att tusenden af fromma och renhertade människor lefvat och dött i en brinnande längtan efter denna speciella nådeverkning, men utan att någonsin få spörja den. Calvin erkände det, och följden af hans bistra ärlighet var läran om det absoluta nådevalet, en dogm, hvilken konfessionalismen, om den vill vara uppriktig, aldrig kan komma förbi.

Vi yttrade i början af vår uppsats, att förslagets bibeltrohet icke låg under vår pröfning, men en sak är så i ögonen fallande att vi icke kunna gå den aldeles förbi. Komitén bibehåller den lutherska indelningen af de tio buden, i öppen strid med II Moseboks 20:de kapitel. Vi vilja nu icke tala om, att man hoppat helt och hållet öfver det andra mosaiska budordet, som förbjuder bilddyrkan, ändrat ordningen på de öfriga och på det orimligaste sätt slagit det tionde i tu, för att åter få antalet fullt, men den officiella öfversättningen af fjerde budet är aldeles förfalskad, då det heter att »du skall hedra din fader och din moder, på det dig må väl gå, och du må länge lefva på jorden», i stället för »länge lefva i landet som Herran din Gud dig gifva skall». Det senare har en förständig och upplyftande mening; den teokratiska israelitiska staten hvilade på ett strängt upprätthållande af familjemakten, och utan barnslig lydnad var det en omöjlighet att intaga och för en längre tid försvara Kanaan mot de stridbara hednafolken. För oss är det icke allenast en fullkomlig orimlighet, att Gud skulle till belöning för barnslig lydnad lofva ett långt individuellt lif, icke allenast dertföre att all den stund jorden endast är en jemmerdal och en pröfning, måste det vara en belöning att få slippa derifrån så fort som möjligt, utan äfven emedan erfarenheten visar oss att barn, som tidigast borttryckas af döden, vanligen äro de frommaste och lydigaste. En annan förfalskning af Guds rena ord, tydligen förestafvad

af begäret att öfverskylda hvad man ändå tyckt vara en orättvisa å hans sida, är den, då man sökt förklara Guds hotelse att straffa öfverträdelse mot hans vilja »allt intill tredje och fjärde led», så att »Gud låter många svåra följder af fädernas missgerningar sträcka sig till barnen, *dem till straff, så länge de förblifva i synden*». Hvar står det i bibeln, och om de icke förblifva i synden, hvart tar det då vägen med den absoluta hotelsen, som är lätt att förstå i sitt historiska sammanhang, men lösryckt derur antingen är orimlig eller drakonisk? Llundblom säger öppet ifrån, att Gud icke straffar barnen för föräldrarnes synder, men han vågar sig ändå icke fram med hela sanningen.

Eskatalogien eller läran om de yttersta tingen är ett af de vanskligaste kapitlen i den protestantiska dogmatiken, och vi våga icke säga, att komitén i detta ämne varit lyckligare än dess företrädare. När man erfar, att de trognas själar genast efter döden inträda i det saliga lifvet, så kan man väl undra hvartill en ytterligare dom är behöflig. Deremot säges det om de otrogna, att de »äro i ångest och pina under domens förbidan». Hvad är detta annat än skärselden, eller hvar eljest hafva dessa själar sitt rum? »De dödas uppståndelse skall bestå deri, att de dödas kroppar på Kristi ord återförenas med sina själar och framgå ur grafven», de trognas kroppar liknande Kristi förklarade lekamen — om de otrognas lemnas ingen vidare upplysning. I Joh. 5: 28, 29 upprullas en bild af hvad som skall komma; den är stor och gripande, emedan det är en siare, som på mänskligt sätt talar om gudomliga ting. Men när den nyktra pedagogen kommer och talar om kropparnas materiella uppståndelse, i öppen strid mot hvad naturläran har att säga om materiens kretslopp, i följd hvaraf vi, exakt taladt, redan i lifvet alls icke hafva samma kropp som vi hade för endast tio år sedan, då blir uttrycket hvarken sublimt eller sant. Beskrifningen på det eviga lifvet, såsom »Guds barns ousägliga frid, fröjd och härlighet, der de få skåda, tjena och lofva Gud i evighet», utesluter visserligen icke alldeles verksamhet och utveckling, men den passiva hvilans är dock alltid hufvudsaken (se fr. 163). Talet om »hvilan i Gud» erinrar oss om ett uttryck, som en gång i ett samtal undföll en stor och sant

from skriftställarinna: »Om saligheten endast består i att sitta stilla högtidsklädd med händerna i kors, då är det bäst att jag icke kommer in i paradiset».

Den motionär, hr domprosten Torén, hvars förslag egentligen synes hafva bestämt det första kyrkomötets anhållan om utarbetandet af en ny lärobok, framställer följande fordran på ett sådant arbete: »Denna skrift bör innebära en klar och bestämd utredning af det kostliga kateketiska stoffet, men tillika hafva den doft, den Andans smörjelse, som gör att den går till folkets hjerta och äfven med lätthet lefver på folkets läppar». Han tillägger, att man tviflat på, att vår tid vore i stånd att åstadkomma ett sådant doftrikt verk; »men vi vilja ej längre tvifla utan hellre blicka upp i hjertlig trosenfald till Gud: jag kan i detta afseende ej tvifla, ty Guds Ande är midt ibland oss, Guds Ande är verksam i sin kyrka, i helig eld och kraft». Vi veta ej, huru vida han funnit dessa ganska stora anspråk tillfredsställda, och huru vida han sjelf är den ledamot som i Upsala teologiska fakultet och erkestiftets domkapitel, i likhet med ordföranden men i strid mot de öfriga ledamöterna, funnit förslaget öfver hufvud antagligt, »dock efter en slutlig revision». Vi kunna af enskilda uttryck sluta, att komitén haft hans fordringar på doftet och Andans smörjelse för ögonen, såsom då Kristus kallas »den af Gud invigde salighetshäfdingen» (fr. 106) eller då han »tager sin boning i hennes (menniskans) hjerta» (fr. 148, 230), eller då han pålägger ett kors (fr. 207) o. s. v. Men dessa enstaka bildliga eller poetiska uttryck stå, såsom det förefaller oss, i icke ringa strid med den torra och fackmessiga diktionen i allt det öfriga. Det är icke nödvändigt att en katekes skall vara vältalig, och den Lindblomska har kanske allt för mycket syndat genom sin undfallenhet för den tidens svulstiga smak. Men framför allt kan man fordra att en lärobok för barn är logiskt korrekt, och i det afseendet tro vi icke att komitéförslaget uppfyller billiga anspråk. Vi hafva redan ofvanföre anført några prof på konstiga och invecklade ordställningar, särdeles i redaktionen af frågorna, men de äro långt ifrån enstaka. Så heter det (fr. 65) »Af hvilka slag är synden? Synden är *dels* verksynd, *dels* arfsynd.» Det enkla hade väl varit att fråga, om synden kan betraktas på mer än ett

sätt, och svaret blefve då, att den kan betraktas dels i sjelfva det medfödda anlaget, arfsynden, dels i de af denna härflytande handlingarna, hvilka kallas verksynd. Vidare frågas (fr. 84) »Huru har Gud i begynnelsen skapat all ting?» och svaret blir, med upprepande af frågan: »Gud har i begynnelsen skapat all ting *af intet*». Frågan angår sättet, svaret ämnet. Den lindblomska redaktionen, *Hvaraf* hafver Gud, o. s. v. är då ojemförligt tankeriktigare. »Med verlden förstås *de oomvända* människorna samt deras onda väsende och förargliga lefverne». Om alla människor blefve omvända, har då »verlden» (grundspråkets *kosmos*, som betyder hela den ordnade skapelsen) upphört att existera? Frågan 233, »Hvad betyder döpelsen i vatten *med afseende på döpelsenådens rätta användande?*» är i högsta grad teknisk, och blir ännu mer besynnerlig, sedan döpelsen efter Luthers föredöme blifvit definierad nekande: »Döpelsen är *icke* blott vatten,» o. s. v. »Hafva de *ur döpelsenåden fallne* intet gagn af sin döpelse?» (fr. 239) Svar: »Jo, den nåd, som Gud gifvit dem i dopet, står å Guds sida fast, och Gud söker dem, på det de i sann bättring må återvända till honom och helgas i en rätt tro». »Söker» då Gud icke de odöpte, icke en gång så goda kristne som qväkarne, eller baptisternas uppvuxna barn? »Hvad förstås med nya testamentet i Kristi blod?» (fr. 244) Med nya testamentet i Kristi blod förstås det nya nådeförbund, som Kristus med sitt blod instiftat och beseglat». Här talas om ett *nytt* förbund, men det erkännes icke, att det gamla förbundet hade några sakramentala handlingar. På följande frågan 245, »Hvarföre kallas *kalken* det nya testamentet i Kristi blod?» svaras, att den så kallas, »medan Kristus i den heliga nattvarden meddelar det nya förbundets nådegåfvor». Enligt vanlig slutkonst följer af dessa stycken, att »kalken» är sjelfva det nya nådeförbundet. Vi tillåta oss härvid i förbigående den frågan, hvarför ej komitén utbytt det obibliskska och orimliga namnet *testamente* mot ordet *förbund*, som närmast motsvarar det grekiska *diatheke*, egentligen dispensation eller förordnande?

Vi hoppas, att dessa exempel, till hvilka vi kunde foga många flere, äro tillräckliga för att motivera vårt omdöme, att redaktionen ej har all den noggranhet och språk-

riktighet som man skulle önska i en textbok för hela folket. Vi förbise likväl icke de stora svårigheterna för ett flertal af personer att göra ett arbete, som för att blifva helgjutet och formfulländadt ovilkorligen måste flyta ur en enda penna; kollegiala redaktioner blifva nästan alltid misslyckade. I afseende på utmönstringen af föräldrade talesätt och ordformer är det oss deremot ett nöje att kunna göra komitén full rättvisa: det är endast några få arkaismer den låtit stå kvar, såsom »Menniskones Son», hvilket den ansett såsom ett slings *nomen proprium*, eller med andra ord en teknisk term, och *äst i himlom*, som icke ens har detta rättfärdigande. Båda dessa uttryck finnas emellertid, utan skada för diktionens höghet men till stor vinst för språkriktighet och begriplighet i den sista proföversättningen af Nya Testamentet utbytt mot »Menniskans Son» och »är i himmelen». Komitén tycks tveka, om pluralen eller singularen här är det rätta. Vi svara utan betänkande att vårt språk hvarken kan eller böra härma det semitiska föreställningsättet »himlarne», som visserligen i bönen Fader vår samt i några emfatiska uttryck blifvit bibehållet i hellenistiskan, men som äfven der vanligen eljest återgifves med singularis. Visst är, att för barnet blir uttrycket »äst i himlom» i värsta fall en trollformel, i bästa fall alldeles obegripligt.

Vi sluta härmed vår granskning; ämnets oändliga vikt har tvungit oss att vara oständlige, och vår pligt har bjudit oss att icke dölja våra betänkligheter. Att komiténs arbete varit mödosamt, är en sak som vi icke behöfva intyga, ej heller att den, med ett allvar och en samvetsgranhet som äro öfver vårt erkännande, gått igenom sitt stora och maktpåliggande värf. Frågan är endast, om förslagets antagande sådant det nu är vore församlingen nyttigt och egnadt att befrämja dess andliga lif. De omdömen af auktoriteterna som komiterade anført äro allt för summariskt refererade för att gifva oss något klart begrepp om deras mening; det synes dock såsom om frånvaron af ett direkt afstyrkande nog begärligt blifvit af komitén tolkad såsom ett bifall.

De båda särskilda vota som innehållas i de skrifter hvilkas titlar vi stält framför vår uppsats, sakna icke sin betydelse. På kontraktens uttalanden torde icke böra läggas allt för stor vikt; ett exemplar af förslaget

cirkulerade visserligen med kursvåkorna, men många pastorer hafva försäkrat oss, att de under den enda dag det hos dem stannade hvarken hade tid eller disposition att söka bilda sig något riktigt begrepp om dess innehåll, och om presterskapets medlemmar skulle hvar för sig afgifva ett motiveradt omdöme, torde det knappast utfalla så fördelaktigt som man tyckes hafva förutsatt.

Det är möjligt att förslaget antagande skulle bereda litet glädje och tillfredsställelse åt vissa andliga koterier, på hvilkas förnöjande komiténs sammansättning synes hafva varit beräknad, men det är mer än troligt att det på samma gång skulle ur den svenska kyrkan bortjaga ett betydligt antal af dem som nu äro bland hennes uppriktigaste vänner.

Strödda underrättelser.

Om de medicinska verkningarna af selters- och sodavatten. I en tysk vetenskaplig tidskrift har sanitetskemikern F. Winkler i Berlin låtit införa en ordentlig krigsförklaring mot det dagliga bruket af dessa drycker, hvilka han påstår vara ytterst fördersliga för helsan. Om det, såsom vi tro, är mycken öfverdrift i hans påstående, fins säkert deri ett och annat som förtjenar uppmärksamhet. Vi skola derföre i största korthet återgifva kärnan af hans resonemang, sedan vi afklädt det de misslyckade försök till humor och det grunliga ordsvall hvori det är inveckladt.

Den regelbundna fortgången af vår matsmältning beror i väsentlig mån deraf att de fasta näringsämnen, som söndermalas af tänderna, blifva i riktig proportion blandade med munnens alkaliska saliv, och att de, nedkomna i magen, neutraliseras af den genom tarmarnes peristaltiska rörelse och den deraf framkallade retningen från magväggarna utflytande pepsinsaften, som innehåller fri saltsyra, äfven som under inflytandet af den fria kroppsvärmen och den deraf framkallade jäsningen, helt och hållet förvandlas i en mjölksyrad välling, ty just denna mjölksyra reaktion är ett vilkor för dessa ämnens vidare förvandling och förarbetning, på ett sådant sätt att de komma kroppen till full nytta.

Att således genom en onaturlig stegring af magsaftens alkalihalt en omätlig retning på magväggarna kommer att ega rum, hvilka derigenom tvingas till utveckling af en abnorm och naturstridig mängd syra, är lika onekligt som det är visst att hvarje förökning i alkalitet ökar retningen på de samma, och emedan en sådan stegrad retning strider mot deras nervösa natur, blir den en källa till dålig matsmältning, smärt-

samma tryckningar, kramp och andra maglidanden, som framskrida till magsvaghet, magkräfta och slutligen döden.

Hvad nu först det naturliga seltersvattnet beträffar, så är dess kemiska sammansättning sådan, att det *med beräkneliga verkningar* endast låter sig användas mot ett *bestämt* lidande. Enligt den af Fresenius anställda kemiska analysen innehåller vid 12,5 % Réaumur 7,680 gram seltersvatten, 17,929 gram klornatrjum, d. v. s. vanligt koksalt, 17,168 gr. fri kolsyra, 4,687 med kolsyreföreningar till bikarbonater förbunden kolsyra, 6,711 gr. kolsyradt natron, 2,367 gr. kolsyrad kalk, 1,552 kolsyrad magnesia, 0,023 gr. kolsyrad jernoxidul, samt mindre procenter lithium, ammonium, baryt- och strontianjord, alla kolsyrade; dess utom kolsyrad manganoxidul, klorkalium, brom- och jodnatrjum, svafvelsyradt kali, fosforsyrad lerjord, kiseljord o. s. v. — ett naturligt *mixtum compositum*, säger författaren, i jämförelse med hvilket det af kejsar Neros lifmedikus Andromachus från Kreta åt despoten tillagade universalmedlet var någon ting utomordentligt oskyldigt.

Såsom analysen visar, äro kolsyreförbindelserna de nominelt herskande, men om i en viss kurmetod kolsyran är hufvudsaken, så är det omöjligt att inse, hvartill den öfriga ballasten af andra syror, alkalier, jord- och metaller skall tjena, eller hvad godt de skola uträtta. Det vore således, när det blott är fråga om kolsyran såsom medicinskt medel, mera rationellt, liksom mera prisbilligt, att förbinda den ensamt med vatten, öl eller vin.

Det artificiella seltersvattnet säges vara en ursprungligen engelsk uppfinning, ehuru det af engelsmännen kallas *soda water* och af dem förtäres i ofantliga kvantiteter, hvil-

ket dock för dem kan ske med jemförelsevis mindre olägenhet, emedan de föra en i allmänhet mycket starkare diet än folken på kontinenten. Enligt den äldre tillverkningsmetoden innehöll hvarje flaska selters- eller sodavatten 8 gran dubbelt kolsyradt natron »såsom bidrag, såsom *dolus* och *corpus delicti* till oanade, oräkneliga, oberäkneliga maglidanden och människomord,» men detta blir än mer förhållandet genom det sätt hvarpå den moderna fabriksindustrien framställer detta vatten, nemligen så att kolsyra under starkt lufttryck inledes i flaskorna, hvilka blifvit fyllda med en lösning af vanlig krystalliserad soda.

»Hvilken rol nu det förra minus eller det senare plus af dubbelt kolsyradt natron måste spela i konsumentens mage, kan klart och ovederläggligt inses af ett mycket enkelt exempel. Hvarje tvätterska vet, att om hennes händer under någon längre tid varit i beröring med en aldrig så svag sodalut, blifver den eljest så motståndskraftiga tjocka huden i det inre af handen mer och mer slipprig, uppmjukad, röd och sårig, samt upplöser sig småningom i något helt annat än välbefinnande.»

Samma rol spelar nu den dubbelt kolsyrade natronlösningen i magen: den neutrala eller dubbelt kolsyrade föreningen förvandlar sig, genom den i magen föregående uppvärmningen, då trycket är borta, i en enkel, halft kolsyrad, det vill säga i vanlig soda. För att öfvertyga sig om denna verkan behöfver man blott tvätta händerna i sodavatten, då, efter den dubla kolsyremängdens afvikande, den vanliga sodans verkningar komma till giltighet.

Vid sura uppstötningar, mot hvilka sodavatten stundom föreskrifves såsom läkemedel, är kolsyrad magnesia vida kraftigare, förnuftigare och oskadligare att använda; mot kvalm i underlifvet, förstoppning eller kräkningar är det förkastligt, men helt och hållet att fördömma är det såsom medel mot bristande matlust, magkramp, reumatiska lidanden och retning till blodhostning, och slutligen »vansinnigt, när det efter egen ordination eller på egen risk och räkning användes såsom daglig dryck till att släcka törsten, så vida det ej fullständigt neutraliseras genom smultron-, hallon- eller någon annan bärsaft.»

Slutligen uttalar författaren i de strängaste ordalag sin varning mot ett univer-

sallaxermedel, som kallas »Bullrichsalt», hvilket synes i stor skala fabriceras i Tyskland. »Tro då dessa omåttliga förtärare af detta salt, hvilka med mer än rättmätig stolthet tala om den tillfredsställande verksamheten af sina matsmältningsverktyg och derpå hänvisa, att efter en omåttlig förtäring af mat och dryck en helt enkel utrymning är verkställbar? Liksom om den ytterst sammansatta menckliga organismen icke vore något vidare än ett — kioaksystem!» Då det emellertid icke är oss bekant att detta universalmedel, som mycket annonseras i tyska tidningar, funnit någon vidsträcktare afsättning här i landet, anse vi oss kunna utelemna hvad som derom vidare yttras.

Den äldsta nu existerande stad i världen.

Såsom sådan betecknar den ryske språkforskaren Harkawy den nu varande fästningsstaden Samarra eller Samera på högra stranden af Tigris, icke långt från Bagdad. Han söker bevisa att den fans till ännu innan semiterna kommit till Mesopotamien och Kaldéen och redan för 5000 år sedan egde bestånd under namnet Schumir, såsom medelpunkt för ett försemitiskt välde och en viss kultur. Enligt hans mening skola namnen Samarra, Samira, Sur-man-raa, Sumère, Suma och Schumir beteckna en och samma stad. Bland de lärde som tillskrifva denna stad ett försemitiskt ursprung är äfven Wüstenfeld; också Lenormand antager de assyriska kilskrifternas Schumir såsom identiskt med det Sumere som omtalas hos Ammianus Marcellinus, likväl utan att erkänna sammanhanget med de grekiska och arabiska underrättelserna.

Innehåll:

Är panslavismen en fara för Europa . . .	Sid. 561.
Litteratur:	
Komiterades katekesförslag, med flere skrifter	567.
Strödda underrättelser:	
Om de medicinska verkningarna af selters- och sodavatten, m. m.	575.